

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานส่งเสริมเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในจังหวัดบึงกาฬ ได้ทำการศึกษา ค้นคว้า วรรณกรรม เอกสารวิชาการ ตำรา บทความ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดบึงกาฬ
2. แนวคิด และทฤษฎีการส่งเสริมการเกษตร
3. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ
4. แนวคิด และทฤษฎีความรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัคร และหมอดินอาสา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สภาพทั่วไปของจังหวัดบึงกาฬ

สภาพทั่วไปของจังหวัดบึงกาฬ ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เหมาะสมกับการทำการเกษตรเป็นอย่างยิ่ง โดยจังหวัดบึงกาฬ มีพื้นที่เกษตรกรรม 1,972,694 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 78.33 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่ทำการปลูกข้าว และยางพารา ซึ่งสถานีพัฒนาที่ดินบึงกาฬก่อตั้งขึ้นเพื่อให้ปฏิบัติงาน ด้านการพัฒนาที่ดิน การสาธิต การฝึกอบรมผู้นำเกษตรกร หมอดินอาสา การบริการช่วยเหลือเกษตรกรทั่วไป เช่น การจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ การแก้ไขปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุ การป้องกันและแก้ไขดินที่มีปัญหาทางการเกษตร เช่น ดินเค็ม ดินเปรี้ยว ฯลฯ การให้คำแนะนำการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับสภาพดินให้กับเกษตรกร และการให้บริการความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรในด้านต่างๆ (สถานีพัฒนาที่ดินบึงกาฬ, 2560) โดยผ่านเครือข่ายหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านจำนวน 673 คน เพื่อให้การปฏิบัติงานส่งเสริมเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านจังหวัดบึงกาฬให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรทราบถึงสภาพพื้นที่ทั่วไปของจังหวัดบึงกาฬประกอบในการพัฒนาที่ดินของจังหวัดบึงกาฬ โดยสำนักงานจังหวัดบึงกาฬ (2561) ได้รายงานสภาพทั่วไปของจังหวัดบึงกาฬไว้ ดังนี้

1.1 ที่ตั้งและขนาด

จังหวัดบึงกาฬมีที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย อยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานคร 751 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมทั้งจังหวัด 4,305.746 ตารางกิโลเมตร

1.2 อาณาเขต

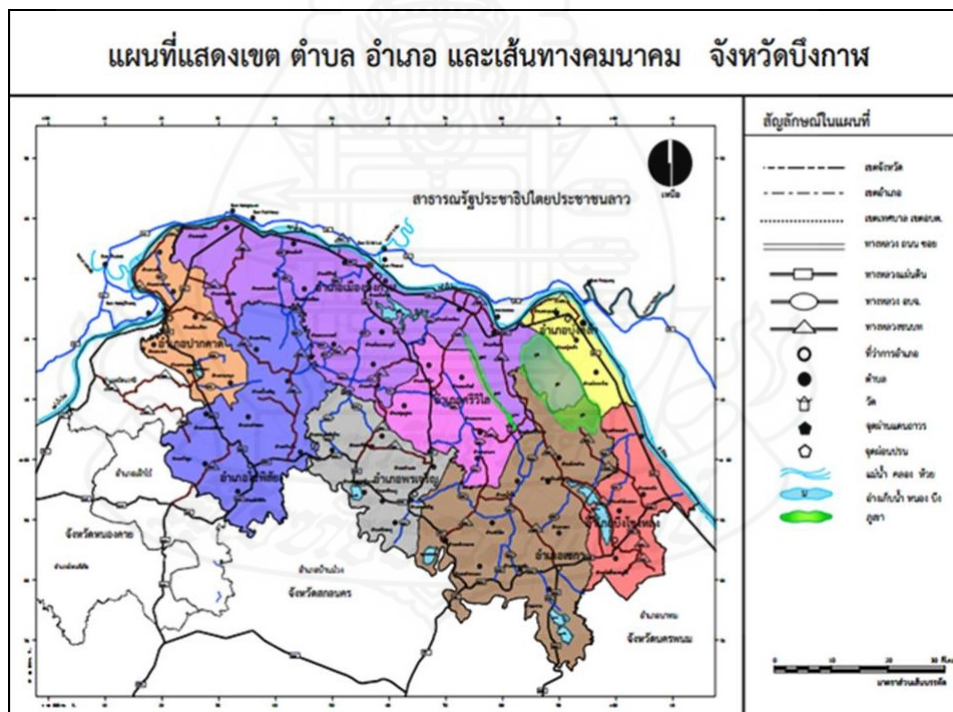
จังหวัดบึงกาฬมีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองกับจังหวัดข้างเคียงและ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังนี้

ทิสเหนือ ติดกับแขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน

ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม

ทิสได้ ติดกับอำเภอคำตากล้า อำเภอบ้านม่วง และอำเภออากาศอำนวย จังหวัด
สกลนคร

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอรัตนวาปี และอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดบึงกาฬ

ที่มา : สำนักงานจังหวัดบึงกาฬ (2561)

1.3 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดบึงกาฬ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง แยกได้เป็น 3 บริเวณคือ

1.3.1 พื้นที่เป็นคลื่นลอนลาด กระจายอยู่ทุกอำเภอเป็นหย่อมๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ทำนาส่วนใหญ่และ ปลูกพืชไร่พืชสวน และป่าธรรมชาติ

1.3.2 พื้นที่เป็นคลื่นลอนชันและเป็นเขาเป็นป่าธรรมชาติ เช่น ป่าไม้เต็งรัง เบญจพรรณ พบในเขต อำเภอบึงกาฬ อำเภอเซกา อำเภอบึงโขงหลง อำเภอศรีวิไล อำเภอนุ่งคล้า และอำเภอพรเจริญ

1.3.3 สภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีความสูงชัน จากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 200 เมตร เป็นบริเวณเทือกเขาต่างๆ ในเขตอำเภอเมืองบึงกาฬ อำเภอนุ่งคล้า อำเภอเซกา และอำเภอบึงโขงหลง

1.4 สภาพภูมิอากาศ

มีลักษณะอากาศจัดอยู่ในจำพวกฝนแถบร้อนและแห้งแล้ง (ธันวาคม – มกราคม) ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ อุณหภูมิจะเริ่มลดในเดือนพฤศจิกายนและต่ำสุดในเดือนช่วง ธันวาคมถึง เดือนมกราคมในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคมเป็นฤดูเปลี่ยนมรสุมเหนือ อุณหภูมิจะสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในเดือนมีนาคมและร้อนจัดในเดือนเมษายน ในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ (มิถุนายน – กรกฎาคม) อุณหภูมิโดยทั่วไปจะลดลงในเดือนตุลาคมเป็นฤดูเปลี่ยนมรสุมใต้ อุณหภูมิจะเริ่มลดลงจนอากาศหนาวเย็น

1.5 การปกครอง

จังหวัดบึงกาฬแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 53 ตำบล 615 หมู่บ้าน 18 เทศบาลตำบล 41 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด

1.6 ประชากร

จังหวัดบึงกาฬมีประชากรจำนวน 410,546 คน แบ่งเป็นชายจำนวน 207,016 คน เป็นหญิงจำนวน 203,530 คน อำเภอเซกาเป็นอำเภอที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด และอำเภอปากคาดเป็นอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มากที่สุด

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร

2.1 ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร

กู่เกียรติ สร้อยทอง (2552, น.30) ได้ให้ความหมาย การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การนำความรู้วิธีการ และเทคนิคใหม่ หรือเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรไปแนะนำ เผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือในการ ปฏิบัติจนประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2556, น.201) ได้ให้ความหมายของ การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง กระบวนการพัฒนาความรู้ของเกษตรกรจากการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมผสมผสานภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เพื่อมุ่งพัฒนาผลผลิตที่เหมาะสมกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดการพัฒนา รายได้เศรษฐกิจ ทำให้ชีวิตครอบครัวเกษตรกร อยู่พอดีกินพอดีและมีความสุขอันเป็นผลต่อการ พัฒนาชุมชนชนบท ให้มีความมั่นคงและมั่งคั่งในที่สุด ได้รับความรู้นำไปปฏิบัติด้วยตัวของเขาเอง จนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การนำความรู้ วิธีการ และ เทคโนโลยีไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร เพื่อนำไปปรับปรุงการผลิตที่เหมาะสมกับการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือ จนเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้

2.2 วิธีการส่งเสริมการเกษตร

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ (2556, น.38 – 44) วิธีการส่งเสริมการเกษตร เป็นวิธีการที่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมนำความรู้วิชาการและเทคโนโลยีติดต่อกับบุคคลเป้าหมาย โดยให้ความรู้ แจ้ง ข้อมูลข่าวสาร และแนะนำจูงใจให้ปฏิบัติหรือรับฟังปัญหาข้อคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งวิธีการส่งเสริม การเกษตร แบ่งได้ 3 วิธี ดังนี้

2.2.1. วิธีการส่งเสริมแบบบุคคลต่อบุคคล เป็นการส่งเสริมโดยการให้เกษตรกรหรือ บุคคลผู้รับการถ่ายทอดความรู้ ได้เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ การถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยตรงเป็นรายบุคคล จะทำให้ผู้รับความรู้มีโอกาสโดยตรงที่จะปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือนักวิชาการผู้ถ่ายทอด ทำให้เกิดความสนใจเชื่อมั่น และเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เป็นโอกาส ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถจะรับข้อมูลปัญหา ตลอดจนรับรู้ปัญหาของเกษตรกรกลับมาพิจารณา ในกระบวนการส่งเสริมได้ ในวิธีการแบบนี้พบว่ามีหลายวิธี ดังนี้

(1) การเยี่ยมไร่นาและบ้านของเกษตรกร เป็นวิธีการและแนวคิดของการ ส่งเสริมที่เจ้าหน้าที่จะไปพบปะรับฟังปัญหา และถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรถึงฟาร์มหรือไร่นา

โดยจะเห็นถึงสภาพความเป็นจริงของเกษตรกร สามารถนำสภาพดังกล่าวมาวิเคราะห์และผนวกกับเทคโนโลยีการถ่ายทอดได้ จะสามารถสร้างความคุ้นเคยความเห็นกันเอง ความมั่นใจ และความพอใจ แก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี การส่งเสริมโดยวิธีการนี้ พบว่า มีประสิทธิภาพมาก หากเกษตรกรและเจ้าหน้าที่มีความเข้าใจ ความสัมพันธ์ และทัศนคติที่ดีต่อกัน สร้งหาในการทำงานต่อกัน การกระตุ้นการพัฒนาการสามารถทำได้ และขยายผลไปสู่เกษตรกรรายอื่นๆ

(2) เกษตรกรผู้รับการส่งเสริมมาติดต่อที่สำนักงาน การที่ผู้รับการส่งเสริมมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่สำนักงาน เพราะเกษตรกรมีความสนใจและเชื่อว่าเจ้าหน้าที่จะให้ข่าวสารหรือความรู้ได้ บางครั้งผู้รับการส่งเสริมมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขและมีความต้องการเร่งด่วนที่จะให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมช่วยเหลือ ดังนั้น ที่ตั้งสำนักงานส่งเสริมในท้องถิ่น จึงควรตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรกร

(3) การติดต่อโทรศัพท์ ปัจจุบันการใช้โทรศัพท์ได้มีการขยายเครือข่ายและจำนวนเครื่องมากยิ่งขึ้น ทั้งโดยสายและไร้สาย เกษตรกรสามารถจะสั่งซื้อได้เปรียบดำเนินการได้ เพราะการติดต่อทางโทรศัพท์จะสามารถช่วยเหลือในการแก้ปัญหาได้รวดเร็ว ลดเวลาและระยะทางในการติดต่อของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้ดียิ่ง

(4) การติดต่อกันทางจดหมายส่วนตัว การเขียนจดหมายติดต่อกันระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับเกษตรกรผู้รับการส่งเสริมจัดเป็นวิธีการส่งเสริมที่ให้ประโยชน์ยิ่งวิธีหนึ่ง ผู้รับการส่งเสริมหรือผู้สนใจอาจเขียนจดหมายถึงเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เมื่อเกิดปัญหาและคำตอบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็สามารถเขียนถึงผู้รับการส่งเสริมเพื่อแจ้งข่าวสาร ติดตามผลการส่งเสริม ย้ำถึงความร่วมมือหรือเป็นการให้การรับรองในผลงานที่ดีได้

(5) การติดต่ออย่างไม่เป็นทางการ มีหลายโอกาสที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้พบเกษตรกร โดยบังเอิญตามถนนหรือในหมู่บ้าน เพื่อพูดคุยซักถามปัญหา และบ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมระลึกถึงปัญหาของชาวบ้านที่ตนควรให้ความช่วยเหลือแนะนำทางวิชาการและปรารถนาจะพบปะพูดคุยกับเขาเหล่านั้นอยู่บ้างอย่างทางการ

2.2.2 วิธีการส่งเสริมโดยกลุ่มบุคคล การส่งเสริมแก่กลุ่มบุคคลจะให้ผลดีในการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของผู้รับการส่งเสริม จากชั้นสนใจ ไปสู่การทดลองทำดู และหากเป็นที่พอใจของกลุ่มแล้ว สมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มก็อาจก้าวไกลไปถึงขั้นยอมรับ การส่งเสริมแบบกลุ่มสามารถจะพิจารณาวิธีการที่มีประสิทธิภาพ และนิยมใช้มาก ดังนี้

(1) การประชุมกลุ่ม เป็นวิธีการส่งเสริมที่เก่าแก่สำคัญและยังใช้ได้ผลอยู่เสมอ คือ ช่วยในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็น และประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างทุกคนที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้เข้าประชุมได้มีโอกาสร่วมปรึกษาหารือกัน ปรับตัวเองให้เข้ากับกลุ่มยอมรับฟัง

ความคิดเห็นของคนส่วนมาก นำไปสู่การใช้ความคิดร่วมกัน มีความรู้สึกร่วมกัน และมีการปฏิบัติร่วมกัน

(2) การฝึกอบรม เป็นวิธีการหนึ่งของการส่งเสริมที่มีการใช้กันมาก และเป็นประจำ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะพิจารณาคำแนะนำการฝึกอบรมทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้าร่วมรับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมนั้น

(3) การสาธิต เป็นวิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มที่ใช้การบรรยายประกอบการแสดง ทำให้ผู้เรียนรู้ ได้ฟัง และ ได้เห็น ไปพร้อมกัน

(4) การศึกษาดูงานนอกสถานที่ จัดเป็นวิธีการส่งเสริมที่เพิ่มความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้รับการส่งเสริมได้เป็นอย่างดีวิธีหนึ่ง เพราะผู้ร่วมในการศึกษาและดูงานจะมีโอกาสได้พบเห็นผลงานของผู้อื่น ซึ่งได้ทำการสำเร็จแล้ว อันจะมีผลในการเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ร่วมศึกษาดูงานให้ยอมรับสิ่งใหม่มากขึ้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมอาจใช้วิธีจัดให้มีการศึกษาดูงานนอกสถานที่ต่อเนื่องจากการสาธิตผลก็ได้

2.2.3. การส่งเสริมแบบมวลชน โดยสื่อมวลชนจะช่วยในการส่งเสริมเผยแพร่แนวคิดกรมให้ประชาชนได้ทราบว่าได้มีสิ่งนั้นๆ เกิดขึ้นแล้ว และมีอยู่ บางคนอาจสนใจที่จะศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมอีก ซึ่งในขั้นตอนนี้สื่อมวลชนก็ยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ดี ดังนี้

(1) เอกสารหรือสิ่งพิมพ์เผยแพร่ เป็นสื่อใช้ได้ดีในการส่งเสริม สามารถเผยแพร่ได้ 3 ลักษณะ คือ เอกสารสรุปผลการวิจัยค้นคว้า มคอของเผยแพร่กระทำได้ในลักษณะการเขียนแบบวิชาการหรือกึ่งวิชาการก็ได้ โดยวารสารทางวิชาการต่างๆ เอกสารเผยแพร่ที่ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมเป็นผู้เขียน และเอกสารเผยแพร่แก่ผู้รับการส่งเสริมเฉพาะการผลิต

(2) ภาพโฆษณาหรือโปสเตอร์ เป็นแผ่นกระดาษหรือกระดาษแข็งที่มีภาพประกอบ มีสีสันสวยงาม และมีข้อความง่ายๆ สั้น กระชับ สามารถให้ผู้เห็นมองเห็นได้แต่ไกลสะดุดความสนใจให้สิ่งที่ควรทราบได้ทัน และชวนปฏิบัติ

(3) หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ที่มีกำหนดออกเป็นประจำสม่ำเสมอ และนิยมออกเป็นรายวัน หากเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือนหรือห่างกว่านั้น เรียกนิตยสาร ประชาชนนิยมอ่านหนังสือพิมพ์กันอย่างแพร่หลาย

(4) วิทยุ นับเป็นสื่อมวลชนที่ให้ข่าวได้เร็วที่สุด และสามารถส่งข่าวแพร่กระจายไปได้ไกล และกว้างขวาง สามารถเข้าถึงบุคคลทุกระดับและได้รับความไว้วางใจจากประชาชนมิใช่น้อยในฐานะเป็นแหล่งข่าวที่เที่ยงตรง

(5) โทรทัศน์ ได้เปรียบวิทยุตรงที่ผู้ชมรายการได้ฟังเสียงและได้เห็นภาพไปพร้อมกัน ฉะนั้นในการส่งเสริมถึงสามารถจัดแสดงสาธิต และใช้สื่ออุปกรณ์ เช่น แผ่นภาพ แผนภูมิ กราฟ รูปภาพ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเกษตร เป็นกระบวนการในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร โดยการให้ความรู้ทางวิชาการที่เหมาะสม รวมทั้งทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ ประชาชนด้านการเกษตร โดยให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรได้รับความรู้นำไปปฏิบัติ ด้วยตัวของเขาเอง จนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ โดยวิธีการส่งเสริมมี 3 วิธี ได้แก่ การส่งเสริมรายบุคคล การส่งเสริมแบบกลุ่ม และการส่งเสริมแบบมวลชน

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

3.1 ความหมายความต้องการ

ราชบัณฑิตยสถาน (2526, น.323) ได้ให้ความหมาย ความต้องการ หมายถึง ความอยากได้ ใคร่ได้หรือประสงค์จะได้ และเมื่อเกิดความรู้สึกดังกล่าวจะทำให้ร่างกายเกิดการความขาดสมดุล เนื่องมาจากมีสิ่งรบกวนกระตุ้น มีแรงขับภายในเกิดขึ้น ทำให้ร่างกายไม่อาจอยู่หนึ่งต้องพยายามดิ้นรน และแสวงหาเพื่อตอบสนองความต้องการนั้นๆ เมื่อร่างกายได้รับตอบสนองแล้ว ร่างกายมนุษย์ก็กลับสู่ภาวะสมดุลอีกครั้งหนึ่ง และก็จะเกิดความต้องการใหม่ๆ เกิดขึ้นมาทดแทนวนเวียนอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด

วรรณธิดา เบญจกุล (2556, น.42) ได้ให้ความหมาย ความต้องการ หมายถึง ความขาดแคลนบางสิ่งบางอย่างที่เราปรารถนาหรือต้องใช้ประโยชน์ คนเราต้องการอาหารเมื่อยามหิว ต้องการน้ำเมื่อยามกระหาย ต้องการเสื้อผ้าในยามหนาว และต้องการยารักษาโรคคราวเจ็บป่วย ในด้านจิตใจนั้น เราต้องการคบค้าสมาคมยามเมื่อเราโดดเดี่ยว ต้องการการยกย่องสรรเสริญ ต้องการความสำเร็จ ต้องการมีชีวิตชีวายามเมื่อถึงจุดอิ่มตัวของชีวิต

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความต้องการ หมายถึง ความอยากได้ ความประสงค์ ในสิ่งที่ขาดแคลนบางสิ่งบางอย่างที่เราปรารถนาหรือต้องใช้ประโยชน์ เพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตประจำวัน

3.2 ทฤษฎีความต้องการของมนุษย์

ลิตินุช ครุทเมือง แสนเสริม (2556, น.56) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs Theory) ของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) โดยแบ่งได้เป็น 5 ระดับจากระดับต่ำไปสูง ดังนี้

3.2.1 ความต้องการทางกายภาพ (Physiological Needs) เป็นความต้องการทางร่างกายขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับการดำรงชีวิต

3.2.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety or Security Needs) ความมั่นคงปลอดภัยมี 2 รูปแบบ คือ ความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

3.2.3 ความต้องการทางสังคม (Social Needs) ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความต้องการการยอมรับในผลงาน ความเอื้ออาทร ความเป็นมิตรที่ดี ความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและความรักจากผู้บริหารองค์การและเพื่อนร่วมงาน

3.2.4 ความต้องการได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคม (Esteem Needs) หมายถึงความเชื่อมั่นในตนเอง ความสำเร็จ ความรู้ ความสามารถ การนับถือตนเอง ความเป็นอิสระ และเสรีภาพในการทำงานตลอดจนต้องการมีฐานะเด่นและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั้งหลาย การมีตำแหน่งสูงในองค์การ

3.2.4 ความต้องการความสำเร็จสมหวังในชีวิต (Self-actualization Needs) โดยธรรมชาติแล้วเมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ระดับข้างต้น จะนำสู่ความต้องการความสำเร็จสมหวังในชีวิต

3.3 การตอบสนองความต้องการของเกษตรกร

สินีนาฏ คุรุทเมือง แสนเสริม (2556, น.58) ได้กล่าวว่าทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ คือ กลุ่มทฤษฎีความต้องการ ได้แก่

3.3.1 ทฤษฎีความต้องการความสัมฤทธิ์ผลของแมคเคลแลนด์ มนุษย์มีความต้องการ 3 ด้าน ได้แก่ ความสำเร็จ อำนาจและความต้องการทางสังคม การประยุกต์กับการเสริมสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร ได้หลายรูปแบบ ทั้งใช้วิธีการส่งเสริม การบริหารงาน การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรและอื่นๆ เพราะการทำงานของทุกคนในองค์การต้องการความสำเร็จในงาน ต้องการอำนาจ และต้องการทางสังคม เช่น การยอมรับ ยกย่องให้เกียรติ เป็นต้น

3.3.2 ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์มาสโลว์ ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ ออกเป็น 5 ขั้นตามที่กล่าวมา แต่ละขั้นของความต้องการ สามารถนำมาประยุกต์ในการเสริมสร้างมนุษย์สัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรได้หลายรูปแบบ โดยใช้วิธีการถ่ายทอดให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงในความต้องการของมนุษย์ สำหรับการดำรงชีวิตในสังคม เพราะมนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่มีความต้องการไม่สิ้นสุด และสามารถประยุกต์ใช้กับการทำเกษตรกรรมของเกษตรกร ในการทำความเข้าใจ ในระดับของการทำเกษตรกรรม เพราะมาสโลว์ได้แบ่งความ

ต้องการ จาก 5 ชั้น ออกเป็นสองกลุ่ม คือ ความต้องการที่เกิดจากความขาดแคลน (deficiency needs) เป็นความต้องการระดับต่ำ ได้แก่ ความต้องการทางกายและความต้องการความปลอดภัย อีกกลุ่มหนึ่งเป็น ความต้องการก้าวหน้า และพัฒนาตนเอง (growth needs) ได้แก่ ความต้องการทางสังคม เกียรติยศชื่อเสียง และความต้องการเติมความสมบูรณ์ให้ชีวิต จัดเป็นความต้องการระดับสูง และอธิบายว่า ความต้องการระดับต่ำจะได้รับการสนองตอบจากปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ส่วนความต้องการระดับสูง การใช้มนุษย์สัมพันธ์ตามแนวคิดนี้ ต้องคิดถึงกลุ่มคน

กล่าวโดยสรุป แนวทางการประยุกต์ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานส่งเสริมการเกษตรมาใช้ จะใช้เพียงทฤษฎีเดียวหรือหลายทฤษฎีผสมกันก็ได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะกลุ่มเป้าหมาย อาชีพ สังคม และสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพราะแต่ละทฤษฎีมีจุดเด่นแตกต่างกัน

ดังนั้น ความต้องการได้รับการส่งเสริมการเกษตร คือ สิ่งที่มีความจำเป็นในการส่งเสริมการเกษตร โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาความรู้ในการส่งเสริม ด้านวิธีการในการส่งเสริมงาน และด้านปัจจัยการผลิตในการส่งเสริม

4. แนวคิดและทฤษฎีความรู้

4.1 ความหมายของความรู้

ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ หรือความเข้าใจหรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์

ภรณ์ ต่างวิวัฒน์ (2554, น.1 – 8) ได้ให้ความหมายของ ความรู้ ไว้ว่า เป็นสารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิด จัดเกลา เปรียบเทียบ เลือกใช้ เชื่อมโยง และบูรณาการกับความรู้ และประสบการณ์เดิมผนวกกับความรู้อื่น เอกการประสมประสานระหว่างสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบท และความรู้แจ้งจนเกิดเป็นความเข้าใจ เชื่อถือได้ และพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นหรือนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา ซึ่งความรู้เหล่านี้เมื่อนำไปใช้จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่จะยิ่งออกเงยหรือออกงามยิ่งขึ้น

สารานุกรมเสรีไทย (2561) ความรู้คือ สิ่งที่มนุษย์สร้าง ผลิต ความคิด ความเชื่อ ความจริง ความหมาย โดยใช้ ข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น ตรรกะ แสดงผ่านภาษา เครื่องหมาย และสื่อต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เป็นไปตามผู้สร้าง ผู้ผลิตจะให้ความหมาย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง กระบวนการโดยสั่งสมจากการค้นคว้า ประสบการณ์ของตนเองและของบุคคลอื่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในชีวิตประจำวัน โดยผ่าน

กระบวนการ ต่างๆ เช่น กระบวนการวิจัย การจัดระบบข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4.2 ลักษณะความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตร

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2556, น.9 – 10) ได้อธิบายถึงลักษณะของความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตร ว่ามีลักษณะที่สำคัญตามที่มาของความรู้ดังนี้

4.2.1 ความรู้ชุมชน เป็นความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรจัดเป็นความรู้ชุมชนอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจมาจากการสร้างขึ้นเองในชุมชน หรืออาจนำมาจากชุมชนอื่น แล้วมีการถ่ายทอดและการ สืบทอดกันเองในชุมชน มีการจัดการเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ ได้พัฒนาความรู้ และทำให้ความรู้เกิดประโยชน์กว้างขวางขึ้น เกิดประโยชน์มากขึ้น

4.2.2 ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย เป็นความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัยอาจดำเนินการ ในชุมชน หรือนำมาจากชุมชนอื่น มีการพัฒนาเพื่อให้ได้ความรู้ และการจัดการเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์จากความรู้และทำให้ความรู้เกิดประโยชน์กว้างขวางขึ้นแล้วมีการถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชน ซึ่งความรู้จะมีลักษณะที่สำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างประกอบกันดังนี้

(1) เกิดขึ้นได้โดยอาศัยกระบวนการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ที่ได้มาจากการดำเนินการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง โดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการค้นหา เช่น ความรู้เกี่ยวกับ เทคโนโลยีการผลิต เทคโนโลยีการเก็บเกี่ยว และการป้องกันกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น

(2) เป็นความรู้ที่อยู่ในลายลักษณ์อักษร เป็นความรู้ที่บุคคลสร้างขึ้นและสามารถแสดงออกมาผ่านภาษาที่เหมาะสมได้โดยการพูด/บอกกล่าว แสดงอาการ หรือโดยวิธีใดๆ ให้ปรากฏแก่ผู้อื่น และอาจถูกบันทึกลงเป็นสารสนเทศหรือข้อมูลในวัสดุหรือระบบบันทึกแบบต่างๆ บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม เช่น เทคโนโลยีการผลิต กระบวนการผลิต การแปรรูปอาหาร เป็นต้น ซึ่งสามารถแปลงเป็น รหัส รวบรวม และถ่ายทอดได้ง่าย

(3) สามารถถ่ายทอดจากคนได้โดยอาศัยสื่อและเครื่องมือด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผู้ใช้ความรู้สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี กฎ ระเบียบ คู่มือปฏิบัติงานต่างๆ วัสดุภัณฑ์ การจัดการฐานข้อมูล เป็นต้น สามารถสื่อสาร/ถ่ายทอดไปยังบุคคลต่างๆ ได้โดยวิธีการที่เป็นทางการ เช่น วิธีการส่งเสริมรูปแบบต่างๆ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อถ่ายทอดความรู้

(4) มีลักษณะเป็นความรู้ทั้งในเชิงปฏิบัติหรือเชิงทฤษฎี ที่อาจสนองและไม่สนองความต้องการของคนในชุมชน เช่น ความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตร การจำหน่าย การ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งความรู้เหล่านี้อาจตอบสนองและใช้ได้ดีในชุมชนหนึ่งและอาจใช้ไม่เหมาะสมกับอีกชุมชนหนึ่ง หรือสามารถนำไปปฏิบัติได้ในชุมชนหนึ่ง แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้ในชุมชนอื่นๆ ก็ได้เช่นกัน

4.3 ประเภทความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตร

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2556, น.12) ได้อธิบายประเภทของความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรเกิดจากการนำข้อมูลสารสนเทศมาผสมผสาน ประยุกต์ เชื่อมโยง ดีความวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาเกษตรกร กลุ่มและชุมชนได้ หรืออาจเชื่อมโยงกับองค์ความรู้อื่น และนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งเราสามารถจำแนกความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรได้ตามที่มาของความรู้ เป็น 2 ประเภทคือ

4.3.1 ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้

ซึ่งมีอยู่ในตัวคน ในชุมชน ที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุ ทำให้คนและชุมชนสามารถจัดการชีวิตจัดการชุมชนและจัดการทรัพยากรในกลุ่มชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในตัวคนจัดเป็นความรู้ฝังลึก ซึ่งยังคงอยู่ในชุมชนอีกมาก เป็นความรู้ที่ไม่ได้อยู่ในตำรา แต่เป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่ฝังอยู่ในคน รู้ได้เฉพาะตัว เข้าของตัวและอยู่ในตัวของบุคคลนั้น ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถว่าตนมีความรู้นั้นอยู่ ต่อเมื่อมีการจัดกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในกลุ่มและชุมชน อาจมีการดึงเอาความรู้เป็นภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ จะทำให้ความรู้ฝังลึกนั้นเปลี่ยนเป็นความรู้ชัดแจ้ง ดังนั้น การหาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศในประเด็นต่างๆ เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาชุมชน

4.3.2 ความรู้ที่ถูกรสร้างขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้ในการพัฒนาเกษตรกรเป้าหมาย กลุ่มและชุมชนนั้น บางครั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรเป้าหมาย กลุ่มและชุมชนได้ จำเป็นต้องมีการแสวงหาความรู้ใหม่ ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อให้กลุ่มและชุมชนมีความรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาความรู้ใหม่นั้น อาจจะเป็นความรู้ชัดแจ้ง หรือความรู้ฝังลึกก็ได้ ซึ่งเกษตรกรกลุ่มและชุมชนอาจนำความรู้มาต่อยอดภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ ทำให้พัฒนาไปสู่ความยั่งยืนและสามารถพึ่งตนเองได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความรู้ในงานส่งเสริมการเกษตรมีหลายลักษณะ ทั้งแบบที่เป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติหรือเชิงทฤษฎี อยู่ในลายลักษณ์อักษร ไม่อยู่ในลายลักษณ์อักษร ขึ้นอยู่กับผู้คิดค้นความรู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ วัตถุประสงค์ของการใช้ความรู้นั้นๆ ในแต่ละสถานการณ์ ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ โดยประเภทของความรู้สามารถแบ่งได้เป็น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ที่ถูกรสร้างขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้ความรู้ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานบุคคล

ทางด้านสังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย

5. ทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดผู้นำอาสาสมัคร และหมอดินอาสา

5.1 ความหมายของผู้นำ

นที ขลิบทอง (2556,น.6) ได้อธิบายความหมายของผู้นำไว้ว่า บุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกของกลุ่มให้เป็นผู้แทน และเป็นผู้ดำเนินการวางแผน ตัดสินใจ อำนาจการประสานงาน และควบคุมการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่ม ให้ไปสู่วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการโดยผู้นำจะต้องมีอิทธิพลทำให้บุคคลอื่นคล้อยตาม ทั้งในด้านการคิดและการปฏิบัติ

5.2 บทบาทของผู้นำเกษตรกรที่ควรเป็น

นที ขลิบทอง (2556,น.22-23) ได้อธิบายบทบาทของผู้นำเกษตรกรที่มีต่อการส่งเสริมการเกษตรจึงควรเป็นดังนี้ บทบาทของผู้นำเกษตรกรที่ควรเป็นด้วยสภาพของการทำการเกษตรและการส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน บทบาทของผู้นำเกษตรกรที่มีผลต่อการส่งเสริมการเกษตรจึงควรเป็น ดังนี้

5.2.1 บทบาททางด้านการส่งเสริมการสนับสนุนการผลิต ผู้นำเกษตรกรควรมีบทบาทในการสนับสนุนการผลิต ดังนี้

- (1) ให้ความช่วยเหลือทางด้านการวางแผนการผลิต
- (2) หาแหล่งปัจจัยการผลิตที่มีความเป็นธรรมให้แก่เกษตรกร เช่น หาแหล่งสินเชื่อที่คิดดอกเบี้ยในอัตราที่เป็นธรรมให้แก่เกษตรกรกู้
- (3) ชักชวนให้เกษตรกรในท้องถิ่นปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานทางการเกษตร เช่น ทำคันคูทดน้ำและระบายน้ำ สร้างแหล่งเก็บน้ำ ปรับปรุงถนนที่ใช้ในการคมนาคมขนส่ง
- (4) กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้มีพลังกลุ่มในการต่อรองขอความเป็นธรรมในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมกันลงทุนซื้อปัจจัยการผลิตที่จำเป็นเพื่อลดต้นทุนหรือจัดสร้างยุ้งฉางเก็บรักษาผลผลิตเพื่อลดความเสี่ยงของผลผลิต

5.2.2 บทบาททางด้านการถ่ายทอดความรู้ ผู้นำเกษตรกรควรเป็นผู้แทนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรและที่เกี่ยวข้องให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น ดังนี้

(1) เป็นตัวอย่างในการนำความรู้ที่ได้รับจากการส่งเสริมการส่งเสริมมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในท้องถิ่น

(2) ถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้เกษตรกรในท้องถิ่นได้รับทราบและกระตุ้นให้เกิดการยอมรับเพื่อนำไปปฏิบัติ

(3) ให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้แก่เกษตรกร เมื่อเกษตรกรในท้องถิ่นประสบปัญหาจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

(4) รวบรวมข้อมูลทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น แล้วเสนอให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้รับทราบเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาการเกษตรต่อไป

5.2.3 บทบาทด้านการประสานงาน ผู้นำเกษตรกรควรมีบทบาทในการประสานงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

(1) ประสานงานให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกรในท้องถิ่นมีความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

(2) ประสานความสัมพันธ์ทั้งระหว่างเกษตรกรภายในท้องถิ่น และระหว่างเกษตรกรในท้องถิ่นเดิมเกษตรกรในท้องถิ่นอื่น

(3) ประสานกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรวม เช่น ประสานกับพ่อค้าคนกลางหรือผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต เพื่อให้เกษตรกรในท้องถิ่นได้รับความเป็นธรรมในการติดต่อธุรกิจ

(4) ประสานกับเจ้าหน้าที่ในสังกัดหน่วยงานราชการอื่น หรือพนักงานของรัฐวิสาหกิจและเอกชนที่เข้ามาทำหน้าที่ทางด้านการเกษตรในท้องถิ่น

5.2.4 บทบาททางด้านการพัฒนา ผู้นำเกษตรกรควรมีบทบาทในการพัฒนาต่าง ๆ ดังนี้

(1) เสนอแนะและร่วมพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะทางด้านทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการประกอบอาชีพเกษตรกร

(2) เสนอแนะและช่วยสนับสนุนการพัฒนาเกษตรกรในท้องถิ่น เช่น เปิดโอกาสสนับสนุนให้เกษตรกรที่มีความเหมาะสมได้มีโอกาสเป็นผู้นำเกษตรกรหมุนเวียนกันไป

(3) พัฒนาและฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถในด้านอาชีพและการเป็นผู้นำอยู่เสมอ

(4) ช่วยสนับสนุนส่งเสริมและพัฒนากระบวนการกลุ่มในท้องถิ่นให้ได้กลุ่มที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานอย่างต่อเนื่อง

(5) ร่วมวางแผนและจัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นด้านการเกษตร หรือพัฒนาเกษตรกรในท้องถิ่นรวมทั้งการช่วยติดตามและประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในท้องถิ่น เพื่อแก้ไขและพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

5.2.5 บทบาทตามกฎหมาย นอกจากผู้นำเกษตรกรที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรับซึ่งต้องมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบไปตามตำแหน่งหน้าที่กำหนดไว้ในระเบียบ หรือข้อบังคับของแต่ละหน่วยงานแล้ว ผู้นำเกษตรกรที่ได้รับการคัดเลือกจากเกษตรกรในบางหน่วยงาน ยังได้มีการกำหนดบทบาทไว้ในระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานอีกด้วย ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวอย่างอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน ซึ่งกำหนดโดยกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ ดังนี้

บทบาทภารกิจอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน

- (1) จัดเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของหมู่บ้าน
- (2) ร่วมกับกรรมการหมู่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับหมู่บ้าน
- (3) ประสานงานในการถ่ายทอดความรู้และการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในหมู่บ้าน
- (4) ติดตามสถานการณ์การเกษตรในหมู่บ้านและรายงานเหตุการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วนต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กล่าวได้ว่าบทบาทสำคัญของผู้นำเกษตรกรในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร คือ การปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรด้วยการเป็นตัวกลางในการเผยแพร่ความรู้ และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากแหล่งความรู้และข้อมูลไปสู่เกษตรกรในท้องถิ่น และนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นมาพิจารณาพร้อมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงรวมทั้งการเป็นผู้นำสนับสนุนให้กระบวนการส่งเสริมการเกษตรเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ

5.3 อาสาสมัคร และความหมายของอาสาสมัคร

ราชบัณฑิตยสถาน(2554) อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่เสนอตัวเข้าทำงานด้วยความสมัครใจหรือบุคคลที่เสนอตัวเข้าทำงานด้วยความสมัครใจ

สารานุกรมเสรีไทย(2561) อาสาสมัคร (volunteer) หมายถึง ผู้ที่สมัครใจทำงานเพื่อประโยชน์แห่งประชาชนและสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งอื่นใด บุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาและ พัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

คุณสมบัติที่สำคัญของอาสาสมัครมี 3 ประการ คือ ทำงานด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยการถูกบังคับหรือเป็นเพราะหน้าที่ เป็นงานเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนและสังคมหรือสาธารณประโยชน์ และทำโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งของมีมูลค่าแทนเงิน

สรุปอาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่สมัครเข้ามาทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ด้วยใจรักที่จะอยากเข้ามาช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งของตอบแทน

ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการบริหารงานอาสาสมัครเกษตร (2560,น.1) อาสาสมัครเกษตร” หมายความว่า เกษตรกรหรือบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกหรือสมัครใจเข้าเป็นอาสาสมัครภายใต้หลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนด เพื่อเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งงานของชุมชนซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือสหกรณ์เรียกโดยย่อว่า “อภย.”

อาสาสมัครเกษตรมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ประชาสัมพันธ์งานหรือโครงการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งให้ข้อมูลและแจ้งเตือนภัยธรรมชาติแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ประสานงาน ช่วยเหลือ และให้ข้อเสนอแนะแก่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น
3. ถ่ายทอดความรู้ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาด้านการเกษตรและเป็นวิทยากรเกษตรหรือสหกรณ์
4. ปฏิบัติงานใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและชุมชนหรือตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ขอความช่วยเหลือ

5.4 หมอดินอาสา

5.4.1 ความหมายของหมอดินอาสา

หมอดินอาสาเป็นเกษตรกรผู้นำที่อาสาเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในการทำงานด้านการพัฒนาที่ดินโดยที่กรมพัฒนาที่ดินสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการคัดเลือกและแต่งตั้งเกษตรกรในพื้นที่ ให้เป็นหมอดินอาสาตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดิน ในการให้บริการแก่เกษตรกรในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน

“หมอดินอาสา” หรือ “หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน” หมายความว่า เกษตรกรที่สนใจงานพัฒนาที่ดินและสมัครใจเป็นอาสาสมัครของกรมพัฒนาที่ดินพร้อมที่จะทำ

การเกษตร โดยใช้เทคโนโลยีและผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน และให้คำแนะนำแก่เกษตรกรทั่วไปในหมู่บ้าน

“หมอดินอาสาประจำตำบล” หมายความว่า หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล

“หมอดินอาสาประจำอำเภอ” หมอดินอาสาประจำตำบล ที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำตำบลด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินประจำอำเภอ

“หมอดินอาสาประจำจังหวัด” หมายความว่า หมอดินอาสาประจำอำเภอ ที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำอำเภอด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินประจำจังหวัด

“ที่ปรึกษาหมอดินอาสา” หมายความว่า บุคคลที่กรมพัฒนาที่ดินพิจารณาเห็นว่า เป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสม สามารถปฏิบัติการให้เกิดคุณประโยชน์ด้านการพัฒนาที่ดิน

“เครือข่ายหมอดินอาสา” หมายความว่า กลุ่มสมาชิกซึ่งประกอบด้วยหมอดินอาสาประจำจังหวัด และหรือ หมอดินอาสาประจำอำเภอ และหรือ หมอดินอาสาประจำตำบล หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน และสมาชิกกลุ่มเกษตรกร โดยมีการบริหารจัดการติดต่อประสานงานปฏิบัติงานร่วมกันในทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินและมีการเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบภายใต้การกำกับดูแลของกรมพัฒนาที่ดิน

5.4.2 วัตถุประสงค์ของการบริหารงานหมอดินอาสา

(1) เพื่อให้หมอดินอาสา ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจประสานเชื่อมโยงระหว่างกรมพัฒนาที่ดินกับเกษตรกรในระดับต่างๆ ตามที่ระเบียบนี้กำหนด

(2) เพื่อสร้างระบบเครือข่ายการประสานงานโดยให้หมอดินอาสาเป็นผู้รับและหรือแจ้งข่าวสารข้อมูลด้านการพัฒนาที่ดินอาสาแก่เกษตรกรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ ตลอดจนรับฟังปัญหา ดำรวจข้อมูล สอบถามความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินของเกษตรกรในเขตพื้นที่รับผิดชอบและแจ้งให้กรมพัฒนาที่ดินได้รับทราบ

(3) เพื่อให้มีระบบส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ทักษะ ภูมิปัญญาและประสบการณ์ และเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินที่ถูกต้องตามหลักวิชาการให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่น

(4) เพื่อสร้างระบบการบริหารงานหมอดินอาสาของกรมพัฒนาที่ดิน ให้มีความชัดเจนและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

5.4.3 สิทธิประโยชน์และสิ่งตอบแทนของหมอดินอาสา

- (1) มีบัตรประจำตัวหมอดินอาสา
- (2) ได้รับการอบรมพัฒนาศักยภาพพัฒนาการเรียนรู้งานพัฒนาที่ดิน
- (3) ได้รับข่าวสารและอุปกรณ์เครื่องมือที่กรมพัฒนาที่ดินจัดหาให้ตามความเหมาะสม
- (4) ได้รับโอกาสเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน

(5) ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชู ในกรณีที่มีผลงานช่วยเหลือราชการอย่างดีเด่น โดยจะมีการคัดเลือกในระดับจังหวัดและระดับเขต หมอดินอาสาที่ผ่านการคัดเลือกแล้วจะได้รับรางวัลโล่ประกาศเกียรติคุณ ยกย่องเชิดชูจากกรมพัฒนาที่ดิน และหมอดินอาสาดีเด่นของกรมจะได้รับสิทธิในการเสนอชื่อให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พิจารณาคัดเลือกเป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ สาขาการพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

(6) ได้รับค่าตอบแทน ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่ายานพาหนะ จากภารกิจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากกรมพัฒนาที่ดินตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กรมพัฒนาที่ดินกำหนด และเป็นไปตามระเบียบของทางราชการ

(7) ได้รับสิทธิประโยชน์อื่นเพิ่มเติมตามที่อธิบดีกรมพัฒนาที่ดินกำหนด

5.4.4 การขึ้นทะเบียนหมอดินอาสา หมอดินอาสาจังหวัดใดให้ขึ้น

ทะเบียนที่สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดในจังหวัดนั้น ในการขึ้นทะเบียนหมอดินอาสาให้ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินเป็นนายทะเบียน และให้สถานีพัฒนาที่ดินเป็นหน่วยงานประสานงานหมอดินอาสาของจังหวัดนั้น โดยคุณสมบัติของหมอดินอาสา รวมทั้งการขึ้นทะเบียนหมอดินอาสาให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขตามที่กรมพัฒนาที่ดินกำหนด

5.4.5 หน้าที่ของหมอดินอาสา หมอดินอาสามีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินในพื้นที่
- (2) เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดิน และหมอดินอาสาในระดับที่เกี่ยวข้อง
- (3) เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินตามที่ได้รับมอบหมายจากสถานีพัฒนาที่ดิน

(4) เป็นผู้รับ และหรือ แจ้งข่าวสารข้อมูลด้านการพัฒนาที่ดินให้แก่เกษตรกรในเขตรับผิดชอบตลอดจนรับฟังปัญหา สำรวจ ข้อมูล สอบถามความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินของเกษตรกรในเขตรับผิดชอบและแจ้งให้กรมพัฒนาที่ดินได้รับทราบ

(5) เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินในด้านการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกรในเขตรับผิดชอบ

(6) เป็นผู้ดูแลกลุ่มเกษตรกรที่กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ด้านการพัฒนาที่ดิน การใช้สารอินทรีย์เพื่อลดใช้สารเคมีทางการเกษตร จำนวนสมาชิกกลุ่ม 50 คน

(7) เป็นแกนนำเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่างๆที่รับผิดชอบ

(8) รายงานผลการปฏิบัติงานในส่วนที่ได้รับมอบหมายให้สถานีพัฒนาที่ดินทราบ

(9) ร่วมกิจกรรมการประชุม อบรม สัมมนา และปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากกรมพัฒนาที่ดิน

5.4.6 คุณสมบัติของหมอดินอาสา ให้เป็นไปตามระเบียบดังต่อไปนี้

- (1) มีความสมัครใจและเหมาะสมที่จะทำงานเป็นหมอดินอาสา
- (2) มีภูมิลำเนาและต้องมีการทำการเกษตรอยู่ในท้องถิ่น
- (3) มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง
- (4) ได้รับความยินยอมจากคู่สมรส
- (5) มีอายุไม่น้อยกว่า 18 ปีบริบูรณ์
- (6) เคยผ่านการอบรมความรู้การพัฒนาที่ดินจากกรมพัฒนาที่ดิน

5.4.7 การแต่งตั้งคณะกรรมการหมอดินอาสา

ให้มีคณะกรรมการหมอดินอาสาระดับตำบล อำเภอและจังหวัด แต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน โดยมีหมอดินอาสาประจำตำบล หมอดินอาสาประจำอำเภอ และหมอดินอาสาประจำจังหวัดเป็นประธาน มีกรรมการเป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน หมอดินอาสาประจำตำบล และหมอดินอาสาประจำอำเภอ และมีหน่วยพัฒนาที่ดินหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินเป็นที่ปรึกษา ส่วนกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการหมอดินอาสา ให้คัดเลือกมาจากกรรมการผู้ใดผู้หนึ่งที่เหมาะสม โดยคณะกรรมการหมอดินอาสาในแต่ละระดับ มีหน้าที่บริหารเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับนั้นๆ ตามนโยบายของกรมพัฒนาที่ดิน

การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอดินอาสาในระดับต่างๆ ตามระเบียบและวิธีการที่กรมพัฒนาที่ดินกำหนด ดังต่อไปนี้

(1) การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาประจำหมู่บ้าน ให้หัวหน้าหน่วยพัฒนาที่ดิน เป็นผู้กลั่นกรองพิจารณาคุณสมบัติผู้สมัคร ตามข้อ 11 เสนอผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินพิจารณาแต่งตั้ง โดยกำหนดให้หมอคนอาสาประจำหมู่บ้าน ดูแลกลุ่มเกษตรกรที่กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ด้านการพัฒนาที่ดิน การใช้สารอินทรีย์ เพื่อลดใช้สารเคมีทางการเกษตร คือ หมอคนอาสาประจำหมู่บ้าน 1 คน ดูแลเกษตรกรอย่างน้อย กลุ่มละ 50 คน หากในหมู่บ้านใดมีเกษตรกรจำนวนมาก สามารถจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น มากกว่า 1 กลุ่ม ก็ให้สถานีพัฒนาที่ดินพิจารณากลั่นกรองบุคคลภายในกลุ่มที่มีคุณสมบัติตามข้อ 11 เสนอผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งเป็นหมอคนอาสาประจำหมู่บ้านเพื่อดูแลเพิ่มขึ้น โดยหมอคนอาสาประจำหมู่บ้านที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นในหมู่บ้านมากกว่า 1 คน ก็เรียกว่า หมอคนอาสาประจำหมู่บ้านที่ 1 หมอคนอาสาประจำหมู่บ้านที่ 2 หมอคนอาสาประจำหมู่บ้านที่ 3 เรื่อยไป

(2) การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาประจำตำบล ให้หมอคนอาสาประจำหมู่บ้านในแต่ละตำบลคัดเลือกกันเอง และเสนอรายชื่อให้หัวหน้าหน่วยพัฒนาที่ดินกลั่นกรองเสนอผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งเป็นหมอคนอาสาประจำตำบล และให้มีหมอคนอาสาประจำตำบล ตำบลละหนึ่งคน โดยหมอคนอาสาประจำตำบลยังคงทำหน้าที่เป็นหมอคนอาสาประจำหมู่บ้านด้วย

(3) การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาประจำอำเภอ ให้หมอคนอาสาประจำตำบลในแต่ละอำเภอคัดเลือกกันเอง และเสนอรายชื่อให้หัวหน้าหน่วยพัฒนาที่ดินกลั่นกรองเสนอผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้ง เว้นแต่ในกรณีที่จำเป็นและเร่งด่วน ให้หัวหน้าหน่วยพัฒนาที่ดินทำการคัดเลือกจากหมอคนอาสาประจำตำบล ที่พิจารณาแล้วเหมาะสม เสนอให้ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน แต่งตั้งเป็นหมอคนอาสาประจำอำเภอก็ได้ และให้มีหมอคนอาสาประจำอำเภออำเภอละหนึ่งคน โดยหมอคนอาสาประจำอำเภอยังคงทำหน้าที่เป็นหมอคนอาสาประจำตำบลในตำบลของตนเองด้วย

(4) การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาประจำจังหวัด ให้หมอคนอาสาประจำอำเภอในแต่ละจังหวัดคัดเลือกกันเอง และเสนอรายชื่อให้ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินพิจารณาแต่งตั้ง เว้นแต่ในกรณีที่จำเป็นและเร่งด่วน ให้ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินทำการคัดเลือก และแต่งตั้งจากหมอคนอาสาประจำอำเภอที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสม ให้เป็นหมอคนอาสาประจำจังหวัดก็ได้ และให้มีหมอคนอาสาประจำจังหวัด จังหวัดละหนึ่งคน โดยหมอคนอาสาประจำจังหวัดยังคงทำหน้าที่เป็นหมอคนอาสาประจำอำเภอในอำเภอของตนเองด้วย

(5) การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสากรุงเทพมหานครระดับต่างๆ ให้คัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาเป็นไปตามนี้คือ การคัดเลือก แต่งตั้ง หมอคนอาสาประจำ

กรุงเทพมหานคร ให้ใช้ระเบียบเกี่ยวกับการคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำจังหวัด การคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำเขต ให้ใช้ระเบียบเกี่ยวกับการคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำอำเภอ การคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำแขวง ให้ใช้ระเบียบเกี่ยวกับการคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำตำบล การคัดเลือกแต่งตั้ง หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ให้ใช้ระเบียบเกี่ยวกับการคัดเลือกแต่งตั้งหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

5.4.8 หน้าที่เครือข่ายหมอดินอาสา

ให้หมอดินอาสาประจำตำบล หมอดินอาสาประจำอำเภอ และหมอดินอาสาประจำจังหวัด รวมทั้งหมอดินอาสากรุงเทพมหานครในระดับ หมอดินอาสาประจำแขวง หมอดินอาสาประจำเขต และหมอดินอาสากรุงเทพมหานคร ดูแลเครือข่ายหมอดินในระดับที่ตนเองรับผิดชอบ โดยเครือข่ายหมอดินอาสามีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) สร้างความเข้าใจในปัญหา และมีจิตสำนึกในการแก้ปัญหาทรัพยากรดินของท้องถิ่นร่วมกัน
- (2) สร้างความเข้าใจในทิศทางและจุดหมายร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่มเครือข่าย ที่จะดำเนินการสนับสนุนรองรับการดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดินและเครือข่าย
- (3) ให้สมาชิกในเครือข่ายร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันกระทำการอย่างแข็งขันในกิจกรรมต่างๆ ที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- (4) ให้หมอดินอาสาในระดับต่างๆ แต่ละแห่งมีการติดต่อ สื่อสาร พบปะ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายร่วมกัน

5.4.9 การดำรงตำแหน่งของหมอดินอาสา

ให้หมอดินอาสาประจำจังหวัด หมอดินอาสาประจำอำเภอ และหมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี นับแต่วันที่มีคำสั่งแต่งตั้ง โดยจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันก็วาระก็ได้ ถ้าหมอดินอาสาด้วยกันให้การยอมรับ และผ่านการคัดเลือกตั้ง และแต่งตั้งอย่างถูกต้อง

5.4.10 การสิ้นสุดของหมอดินอาสา

หมอดินอาสาทุกระดับ สถานะจะสิ้นสุดลงได้ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ย้ายที่อยู่ไปอยู่หมู่บ้านอื่น หรือไปทำการเกษตรนอกพื้นที่ที่ตนเองดำรงตำแหน่งอยู่

(4) คณะกรรมการหมอดินอาสาในระดับออกเสียงมากกว่า 2 ใน 3 หรือผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินเขต เห็นว่าไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของหมอดินอาสาได้

(5) ไม่เข้าร่วมกิจกรรมประชุมหรือฝึกอบรมที่กรมพัฒนาที่ดินดำเนินการเกิน 3 ครั้งติดต่อกัน โดยไม่ได้แจ้งเหตุผลความจำเป็นให้ผู้ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินทราบ

(6) ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุกและถูกจำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดประมาท หรือความผิดลหุโทษ

เมื่อมีการสิ้นสุดสถานะ หรือพ้นตำแหน่งของหมอดินอาสาทุกระดับ ให้สถานีพัฒนาที่ดินดำเนินการคัดเลือก แต่งตั้ง หมอดินอาสาในระดับต่างๆ ให้แล้วเสร็จภายใน 45 วัน และให้หมอดินอาสาที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่อยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลืออยู่ของผู้ที่ดำรงตำแหน่งแทน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2558. น.235-241)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หมอดินอาสา คืออาสาสมัครของกรมพัฒนาที่ดิน ที่อาสาตนเองเข้ามาช่วยทำงานด้านการพัฒนาที่ดิน และมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการปฏิบัติการกิจของเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน ในด้านต่างๆ ดังนี้ เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินในพื้นที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินและหมอดินอาสาในระดับที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินตามที่ได้รับมอบหมายจากสถานีพัฒนาที่ดิน เป็นผู้รับหรือ แจ้งข่าวสารข้อมูลด้านการพัฒนาที่ดินให้แก่เกษตรกรในเขตรับผิดชอบตลอดจนรับฟังปัญหา ความต้องการของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับกรมพัฒนาที่ดิน เป็นผู้ดูแลกลุ่มเกษตรกรที่กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านด้านการพัฒนาที่ดิน การใช้สารอินทรีย์เพื่อลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เป็นแกนนำเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับที่รับผิดชอบ รายงานผลการปฏิบัติงานในส่วนที่ได้รับมอบหมายให้สถานีพัฒนาที่ดินทราบ

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 เพศ

อรรณณ จินะใจหาญ (2554: 42) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลร้อยละ 96.7 เป็นเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับ ประเสริฐ รวยเลิศ (2552: 66) ศึกษาการประเมินผลโครงการฝึกอบรมหมอดินอาสาสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 4 กรมพัฒนาที่ดิน พบว่าหมอดินอาสาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 97.9 และศศิธร หุ่นทอง (2555: 39) ศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีชีวภาพ ภูมิศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าหมอดินอาสาส่วนใหญ่ ร้อยละ 92.7 เป็นเพศชาย

6.2 อายุ

อรรณณ จินะใจหาญ (2554: 42) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบล ร้อยละ 44.7 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี สอดคล้องกับ ศศิธร หุ่นทอง (2555: 39) ศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีชีวภาพ กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าหมอดินอาสาส่วนใหญ่ ร้อยละ 46.7 มีอายุระหว่าง 51-60 ปี และรัชชัย กฤตราชนันต์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีอายุเฉลี่ย 41.31 ปี

6.3 ระดับการศึกษา

จิตติญา เปรมกิจ (2552: 90) ได้ทำการศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงดินในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า หมอดินอาสาเรียนจบระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับ อรรณณ จินะใจหาญ (2554: 42) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลร้อยละ 43.1 เรียนจบการศึกษาระดับประถมศึกษา และรัชชัย กฤตราชนันต์ (2552: 61) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ระดับการศึกษาของหมอดินอาสาประจำ หมู่บ้านในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.85 จบการศึกษาระดับ (ป.4 ป.6 ป.7)

6.4 การประกอบอาชีพ

รัชชัย กฤตราชนันต์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีมีผู้ประกอบอาชีพการเกษตรอย่างเดียว จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 และมีผู้ประกอบอาชีพการเกษตรและอย่างอื่น จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 66.66

6.5 พื้นที่การเกษตร

อรรณณ จินะใจหาญ (2554: 43) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า ขนาดพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ของหมอดินอาสาประจำตำบล ร้อยละ 28.5 เท่ากันมี พื้นที่ทำการเกษตร 10 ไร่ หรือน้อยกว่า และ 11 - 20 ไร่

และ รัชชัย กฤตธีรัตน์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีมีการถือครองที่ดินเฉลี่ย 33.72 ไร่

6.6 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

อรรณ จินะใจหาญ (2554: 43) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลร้อยละ 60.1 มีจำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน 4-5 คน และจิตติญา เปรมกิจ (2552: 90) ได้ทำการศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงดินในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า หมอดินอาสาที่มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.37 คน

6.7 การดำรงตำแหน่งทางสังคม

อรรณ จินะใจหาญ (2554: 43) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า ร้อยละ 89.4 มีตำแหน่งหน้าที่ในชุมชน และ รัชชัย กฤตธีรัตน์ (2552: 69) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ตำแหน่งทางสังคมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นกรรมการหมู่บ้าน หรือ อบต. ร้อยละ 44.4

6.8 ระยะเวลาการเข้าร่วมเป็นหมอดินอาสา

อรรณ จินะใจหาญ (2554: 43) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลร้อยละ 39.8 มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 6-10 ปี ส่วนรัชชัย กฤตธีรัตน์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ระยะเวลาในการเข้ามาเป็นหมอดินอาสาเฉลี่ย 5.48 ปี

6.9 วิธีการเข้าร่วมเป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

อรรณ จินะใจหาญ (2554: 42) ได้ศึกษาการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของหมอดินอาสาประจำตำบลในจังหวัดเชียงราย พบว่า หมอดินอาสาประจำตำบลร้อยละ 29.3 สมัครด้วยตนเอง แต่รัชชัย กฤตธีรัตน์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เข้าร่วมโดยเป็นตัวแทนหมู่บ้านร้อยละ 59.25 จำนวน 32 คน

6.10 บทบาทหน้าที่การปฏิบัติงานของหมอดินอาสา

รัชชัย กฤตรัชตนันต์ (2552: 62) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงาน ก่อนได้รับกระบวนการพัฒนาศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ใน ระดับการยอมรับนำไป ปฏิบัติ บางครั้ง คือเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้คำ แนะนำ เผยแพร่ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน ส่วนระดับปฏิบัติน้อยคือร่วมดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน รองลงมา คือ เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน และเป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน ตามลำดับ และการพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงาน หลังได้รับกระบวนการพัฒนาศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับ บางครั้ง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ใน ระดับการยอมรับนำไป ปฏิบัติ บางครั้ง คือร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน รองลงมา คือ เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้คำแนะนำเผยแพร่ความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน และ เป็นตัวแทนของ กรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน ตามลำดับ

ศศิธร หุ่นทอง (2555: 60) ศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีชีวภาพ กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า หมอดินอาสาส่วนใหญ่มีการปฏิบัติงานในระดับเป็นประจำ ด้านการส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีชีวภาพ ด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ และด้านการร่วมกิจกรรม

ฐิติชญา เปรมกิจ (2552: 91) ศึกษาบทบาทหมอดินอาสาในการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงดินในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า มีการปฏิบัติงานในการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงดินอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉลี่ย 2.82 และหมอดินอาสาได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยพืชสดอยู่ในระดับน้อย โดยเฉลี่ย 1.84